

Ursula

EEN ONGEKEND LEVEN

Wytske Feddema (1964, Leiden) studeerde economie in Groningen en na enkele jaren gewerkt te hebben, reisde ze met haar echtgenoot een jaar lang om de wereld, waarna ze zich vestigde als zelfstandig trainer, coach en teamcoach voor het bedrijfsleven.

Op enig moment was op het thuisfront meer stabiliteit nodig en dit gaf haar de mogelijkheid het verhaal van haar moeder te onderzoeken, met de bijbehorende research in archieven, literatuur en door middel van interviews. Ondertussen ontwikkelde Wytske zich tot mediator.

Toen ze achtenvijftig was en de kinderen de deur uit waren, besloten Wytske en haar man om hun leven aan de rand van een kleine stad vaarwel te zeggen en trokken ze naar het hart van Amsterdam, waar hun huis een duiventil is voor hun kinderen, familie en vrienden.

WYTSKE FEDDEMA

Ursula

EEN ONGEKEND LEVEN

MEMOIR

MERIDIAAN
UITGEVERS

2024

Eerste druk, april 2024

© 2024 Wytske Feddema
Redactie Willemijn Lindhout
Omslagontwerp Nanja Toebak
Omslagbeeld Ursula 1956, privé-archief van de auteur
Auteursfoto © Tessa Posthuma de Boer
Typografie Wim ten Brinke
Drukkerij Wilco

ISBN 978 94 93305 24 3

NUR 301

meridiaanuitgevers.com

www.meridiaanuitgevers.com

 @meridiaanuitgevers

 @meridiaanboeken

 @MeridiaanBoeken

 LinkedIn Meridiaan Uitgevers

Voor mama

Voor ons

Voor Eva en Anna

Ursula

Namenstag is de geboortedag van de heilige naar wie een katholiek kind vernoemd is. Ursula's Namenstag valt op 21 oktober, de geboortedag van Ursula van Keulen, een koningsdochter uit de vierde eeuw die later heilig werd verklaard. Ze is patroonheilige van de leraressen en schoolkinderen. Ze wordt aangeropen tegen oorlog en voor een goed huwelijk.

Inhoud

Voorwoord 11

Vooruitblik 13

EEN STEEN IN HET WATER

Zo'n mooi loopje 17

Schande! Schände! 28

Tinkelende kroonluchters 36

Märchen-Ellie 46

Bastaard 49

Deze en geen ander 62

Een volmaakte tweede 80

Verschil van dag en nacht 91

'Der erste Schnee, der nimmt sie mit' 101

Honderdtachtig graden gedraaid 112

EEN MAKKELIJKE DATUM

Kohlenpott 121

Een bruine stad 141

Ursula Elisabeth Kleine 156

Speeldoosje uit de hel 158

'Kind, du hast doch nur zwei Hände' 169

Rügenwalde, een jaar in donkerte 178

Alle spelregels veranderd 193

Een pink met melk en honing 200

'Da kamen sie, tschiúú, tschiúú...' 216

Wie goed doet 230

Stunde Null 241

Unterm Dach 244

Ongefilterd 257

Zegeningen 269

Rommeldebommel 276

Bergopwaarts 287

In duizend stukken 292

IETS UIT TE LEGGEN

Een leuk cafeetje 301

Heel gewoon 306

Godvergeten heimwee 328

'Heel vrij, echt zoals ze is' 338

Epiloog 353

Woord van dank 360

Foto's 362

Bronnen 371

Stamboom 374

Voorwoord

Toen zich de mogelijkheid voordeed om tijd vrij te maken om mijn moeders biografie te schrijven, wist ik dat ik mijn kans moest grijpen. Voor haar, maar ook zeker voor mezelf.

Mama.

Wat was ik bang voor haar geweest.

Tijdens mijn zoektocht naar het verleden van mijn Duitse moeder ontdekte ik in haar hechte familie een lijn van zorgzame mannen en krachtige vrouwen. Trouwe en overspelige vrouwen. Moeders, uit liefde getrouwd, uit nood getrouwd, ongetrouwd. Liefdevolle vrouwen die hun kinderen wel wilden troosten, maar niet wisten hoe. De oorsprong van mijn moeders onvermogen om zacht naar ons te zijn toen we geen kleine kinderen meer waren, lag besloten in de levens van deze vrouwen.

Ursula groeide op in een familie waarin grote geheimen de norm waren, de liefde leidend was en overspel bijna vanzelfsprekend. Ze werd volwassen tussen de verzwegen verhalen van ouders, grootouders en overgrootouders, die de liefde zochten en niet schroomden daar grote offers voor te brengen. Onverwerkte pijn werd stilzwijgend van generatie op generatie doorgegeven. Door de Tweede Wereldoorlog werd vervolgens over al dat zwijgen nog een laag beton gegoten.

Aan de oppervlakte speelde de Tweede Wereldoorlog in ons gezin nooit een rol. Waar haar generatiegenoten zich collectief moesten leren verhouden tot hun huiveringwekkende geschiedenis, was mijn moeders beeld over haar land ten tijde van de Tweede Wereldoorlog in feite gestold op het moment dat ze Duitsland had verlaten. Het ging er nooit over.

Ursula's leven kon echter niet worden verteld zonder die oorlog te beschrijven. Daar moest ik dwars doorheen voordat ik mijn moeder werkelijk kon zien. En toen belandde ik bij zachtheid. Een zachtheid die ons beiden heel heeft gemaakt. Bij mijn moeders laatste kerst-speech zei ze: 'Met dit boek heb je me mijn bestaansrecht gegeven.'

Brandende wolken walsten over de stad. Treinwagons leken lukraak overal naartoe gesmeten. Huizenblokken, kerken, honderden meters rails die in kromme bogen de lucht in staken, de zielzen er nog aan vast: alles lag in *Schutt und Asche*. Stof, overal stof. Het was bijna onmogelijk om te ademen. Dode mensen en paarden op straat, mensen zonder armen of benen, enorme bomkraters en daaromheen metershoge randen puin. Overlevenden doolden rond waar familie was verdwenen onder het puin. In verbijsterde wanhoop klampten mensen zich aan elkaar vast. De lichamen van juffen en kinderen lagen dwars over elkaar heen in de tuin van de getroffen lagere school, stalen staketsels van gebouwen reikten als een uitgebrand woud naar de hemel.

En lawaai, het allesoverheersende lawaai van laaiend vuur, het jankende geluid van buigend metaal en vallend puin, en het geschreeuw van pijn en paniek.

**Een steen in
het water**

Zo'n mooi loopje

Ze staat stil in de deuropening, een laatste keer neemt ze de kamer in zich op voor een afscheid van de vertrouwde meubels, aandenkens die bij een ander leven lijken te horen. Haar ogen glijden langs de foto's op het buffet, ze hoort de tik van de pendule. Rondkijkend of ze niks heeft vergeten, draait ze zich naar de keuken, waar ze een handje noten in haar zak laat glijden voor onderweg.

Bedachtzaam loopt ze het tuinpad af en ze houdt stil bij haar moeder. In hun lange laatste omhelzing voelen beiden hoe verdrietig het voor Ellie is dat ze gaat. Wat gefluisterde woorden voordat ze zich voorzichtig losmaakt. Een laatste zachte kus.

Een brede glimlach trekt over haar gezicht als ze Theo ziet, die op de motor rustig wacht totdat ze klaar is om te gaan. De zon schijnt, het voorjaar prikt in haar neus. Ze staat op het punt van vertrek. Het Grote Vertrek. En ondanks het zware afscheid van haar moeder is het als-of puur geluk door haar aderen stroomt. Het nieuwe land lonkt, ze kan het bijna aanraken. Zo anders dan hier.

Terwijl ze lachend bij hem achterop klimt, knijpt ze zachtjes in Theo's arm en legt haar wang even tegen zijn schouder. Dan slaat ze haar armen om zijn middel. Hij is het helemaal voor haar. Stoer maar zorgzaam. Nonchalant en tegelijk een genietter. Zelfbewust zonder onbescheiden te zijn. Met overgave heeft hij uiteindelijk voor haar gekozen.

Ellie staat op straat om hen uit te zwaaien. Ze ziet de verliefdheid, hoort het lachen van de twee. Ze gunt het haar dochter zo. Toch kan ze het zeurende gevoel van onbehaaglijkheid niet onderdrukken. Het is vreselijk ver weg, Amsterdam. En niet alleen maar ver weg. Er zit nog een ander randje aan Nederland, zoals aan bijna ieder buitenland. Steeds als ze er bij Ursula voorzichtig over was begonnen en zei dat ze haar twijfels had, reageerde die luchtig. Zo ver was het toch niet, wuifde ze Ellies bedenkingen weg, ze had ook zomaar met een Duitser kunnen trouwen, dan had ze wel in München terecht kunnen komen. Dát zou pas ver zijn geweest. Maar dat was niet wat Ellie bedoeld had.

Het was al een keer gebeurd, in dat restaurantje bij Nijmegen. Ursula had dat verhaal wel verteld maar het leek Ellie toen beter om er niet te uitgebreid op in te gaan. Misschien ziet ze het te somber, hoopt ze, en zal het uiteindelijk meevallen. Misschien helpen de onoverwinnelijkheid van de jeugd en de tijd een handje.

Zoals dit, dit ritueel op straat, zo zal het voortaan zijn, realiseert Ellie zich. Ze kan het bijna niet opbrengen om luchtig te doen, haar tranen zitten te hoog. Vanaf nu wordt het steeds opnieuw afscheid nemen voor een lange periode en niet meer de luxe van een zee aan tijd om eventueel samen door te brengen. Om samen een middag te winkelen, in de avonden samen te eten of zelfs een weekje op vakantie te gaan. Niet dat het daar vaak van kwam. Het leek steeds of er iets anders was dat eerst nog moest gebeuren. Terugkijkend voelt het alsof de tijd met Ursula als zand door haar vingers is gegleden. Ze had het zo graag anders gewild.

Het afgelopen jaar was het weer gezelliger geworden tussen hen tweeën, konden ze weer samen lachen, zoals ze dat altijd zo goed hadden gekund. Maar wat was

het allemaal snel gegaan. Als een ademtocht waren de vijf jaar na Josef omgevlogen. En nu is ze voorgoed weg, haar kind. Bezoekjes van een paar dagen worden het, met Ursula hier of zij daarnaartoe en steeds het naderende afscheid dat drukt op hun samenzijn.

Ellie is ook blij voor haar Ursel. Eind goed al goed, godzijdank. Theo wist het een poos niet meer. Nogal een flinke poos eigenlijk, al met al had het ruim een jaar geduurd. Een jaar waarin ze haar dochter als een ellendig hoopje kon opvegen. Ellie zelf had het helemaal niet verwonderlijk gevonden dat Theo zijn bedenkingen had. Ze had zich vaak genoeg afgevraagd waarom die jongen zich hierin stortte.

Op een gegeven moment was hij met de boodschap gekomen dat hij ervan afzag om met Ursula verder te gaan. Het had geen toekomst, schreef hij in een afscheidsbrief. 'Er zit te veel tussen,' waren zijn precieze woorden geweest. Heel treffend, vond Ellie. Veel meer uitleg had hij niet gegeven, maar wat haar betreft was er ook niet veel meer uitleg nodig geweest. Ze kon zo ook wel bedenken waar zijn twijfel zat. Duits, katholiek en een halve wees. Niet de ideale schoondochter om mee naar huis te nemen.

Tijdens het jaar dat het uit was bleef hij Ursula schrijven. Telkens zag Ellie hoe haar dochter dan heen en weer geslingerd werd tussen hoop en verdriet. Na een poos vond Ellie het genoeg geweest en had ze ingegrepen door Theo een serieuze brief te schrijven waarin ze hem verbood Ursula nog langer te lastig te vallen met zijn brieven en kaartjes. Alles of niets. Niet dat halfbakken gedoe en Ursula eindeloos aan het lijntje houden. Voor Ellie zelf zou het ook nogal ongunstig zijn om nog jarenlang haar treurende en ongetrouwde dochter bij zich in huis te hebben.

Ook Ellie staat op de drempel van een nieuwe toekomst. Bijna gelijktijdig met het vertrek van Ursula deed Ferdie opnieuw zijn intrede. Ze heeft onvoorstelbaar veel geluk gehad dat ze hem heeft gevonden. Alhoewel, niet alleen maar geluk, want ze heeft er ook flink haar best voor gedaan. Ze was actief op jacht gegaan. Ze had altijd al werk gehad op een goede plek, waar ze niet alleen maar tussen de vrouwen zat. Bij Sinn, *Herrenoberbekleidung*, herenmode, waar ze iedere middag goedverzorgd naartoe ging. Maar daarnaast maakte ze afspraakjes, met bekenden of onbekenden, en ging ze kuren op plaatsen waar ze een goede kandidaat tegen zou kunnen komen.

Ferdie is zacht uitgedrukt een goede partij. Knap en rijk. En niet zomaar knap, maar filmstermateriaal. Ellie vindt het fijn dat hij een elegante twaalf jaar ouder is dan zij, het geeft hem iets gedistingeerds. Minstens zo belangrijk: met Ferdie aan haar zijde krijgt ze een leven zonder geldzorgen en kan ze zelfs stoppen met werken. Nog beter dan in haar stoutste dromen. Geen geploeter meer, geen gepieker meer over geldgebrek. De kinderen het huis uit en alleen nog Ferdie en Harras, zijn prachtige volbloed Duitse herdershond. Ze haakt zo graag in bij Ferdie als hij in vol ornaat over de Königsallee loopt met een krant onder zijn arm en Harras aan zijn zijde. Met zijn goede postuur en stijlvolle bos zilvergrijs haar onder een donkergrijze hoed heeft Ferdie de uitstraling van een welgestelde man. Dat lijkt hij zelf ook wel te weten, maar toch maakt het hem niet vervelend.

Ellie had hem leren kennen in Freudenstadt. Ferdinand Lauter. Ze vonden elkaar direct leuk, klap-boem. Zoals Ursula later over de timing zei, was Josef al wel koud, maar daarmee was dan ook alles gezegd. Na alle ellende met Josefs gezondheid en zijn overlijden moest

een uitgeputte Ellie op doktersvoorschrift gaan kuren. Het werd Bad Freudenstadt. Diep in het Zwarte Woud gelegen en midden in de winter, mijlenver weg van de bewoonde wereld. Op mooie dagen genoot Ellie van de zuivere frisse berglucht en kon ze helemaal op krachten komen. *Erholung* in de ware zin van het woord. Op dagen met minder goed weer was er de luxe van de hotels met geneeskrachtige baden, weldadige behandelingen en verzorgde diners. Ze hoefde niets te doen, anderen zorgden voor haar. Dus wandelde ze overdag langs de promenade, in de avonden was er theater, bezocht ze concerten of nam ze rust. Ze voelde zich in Freudenstadt gedragen, alsof er nooit narigheid geweest was.

En daar, in die staat van ontspanning en verwennerij, ontmoette ze Ferdie. Hij kuurde in Freudenstadt omdat hij een splinter in zijn hoofd had waar hij veel last van had. Maar gelukkig had hij niet zo veel pijn dat hij haar niet opmerkte. Smoorverliefd werden ze. Hij was overweldigend *gutaussehend*.

Zelf mocht ze er ook zijn. Slink maar zeker niet mager, eerder *vollschlank*, met gezond, dik zwart haar. En altijd verzorgd in de kleren. Op de heenweg had ze in de trein in de wc haar zwarte kleding verwisseld voor iets lichters. Zwart staat bijna niemand, vond ze altijd. En bovendien schrikt het af, die nare rouwkleding.

Een paar dagen nadat ze was teruggekomen van die eerste keer kuren, had ze Wolfgang en Ursula bij zich geroepen. Keer op keer had ze geprobeerd de juiste woorden te vinden om haar kinderen over Ferdie te vertellen. Heel voorzichtig legde ze hun uit wat haar was overkomen. Dat het weliswaar wat aan de vroege kant was, maar het niets afdeed aan haar liefde voor hun vader, en hoe dankbaar ze was omdat ze een nieuwe man had ontmoet. En wat voor man. De reactie waarvoor ze gevreesd

had bleef uit. Haar kinderen reageerden wonderwel goed. Ellie had bijna durven zweren dat ze opgelucht waren.

Maar er zat een forse kink in de kabel want Ferdie had al jarenlang een vriendin, Maria Hellnahme. Maria was een lieve vrouw, die drie jaar jonger was dan Ferdie. Ze was al vroeg weduwe geworden. Haar echtgenoot was succesvol geweest en had een enorm kapitaal vergaard met de verhuur van hijskranen. Toen hij overleed bezat hij een zevental huizen in Düsseldorf, aardig wat grond en al die hijskranen. Hij liet zijn Maria diepbedroefd achter. Omdat het echtpaar nooit kinderen had gekregen, erfde Maria het bedrijf en alle bezittingen.

Na het overlijden van haar man had Maria de verantwoordelijkheid voor een deel van de bedrijven op zich genomen en was in een van de kleinere huizen gaan wonen. Na enkele jaren was zij de knappe en gescheiden Ferdie tegen het lijf gelopen. Ferdie trok meteen bij haar in. Hij was als jonge man in het huwelijksbootje gestapt, wat hem een ongelukkig huwelijk en drie kinderen had opgeleverd. Hij onderhield weinig contact met zijn oude gezin en leidde een tevreden leven met Maria. Ze hadden het goed samen, ook toen na de eerste bijzondere jaren het gewone leven was ingesleten.

Tot Freudenstadt. Waar Ferdie in maart 1956 de beeldschone drieënveertigjarige Ellie Kleine tegen het lijf liep. Wat een prachtige vrouw. Zoveel charme. Zo onderhoudend. En zo gemakkelijk in de omgang. Met Ellie belandde Ferdie in een andere wereld. Een wereld zonder beslommeringen, taken en klussen. Hoe lief Maria ook was, ze was altijd een heel harde werker geweest en met het verstrijken der jaren was ze steeds vaker moe aan het einde van de dag. Ferdie zag hoe Maria's glans ta-

nende was door die venijnige tien jaar die ze ouder was dan Ellie. Zo anders dan Ellie. Bij Ellie leek alles lichter, vond Ferdie. Ze was net weduwe geworden en toch klaagde ze niet. Ze kleepte zich zorgvuldig, niet uitbundig maar verzorgd, en ze genoot van het leven ondanks haar recente verlies.

Na hun eerste ontmoeting spraken Ellie en Ferdie met regelmaat af in Freudenstadt voor hun heimelijke rendez-vous, waar ze beiden kwamen om te kuren. Freudenstadt was in die jaren uit de as herrezen. Vanuit de wederopbouw was het oude stadje met het enorme plein, omzoomd met witte en rode huizen, indrukwekkend als nooit tevoren. Samen genoten de twee in de lente van wandelingen door de parken met sierlijke fontein en weelderige bloemperken. Of ze flaneerden langs de winkelgalerij, waar etalage na etalage prachtige sieraden, horloges, kristal en porselein van het fijnste soort waren uitgesteld. Urenlang wandelden ze in de bergen door het donkere bos, van waaruit bij helder weer de honderden kilometers verderop gelegen besneeuwde toppen van de Alpen te zien waren. Ferdie nam Ellie's avonds mee uit eten naar restaurants waar ze zich lieten verwennen met diners uit de rijke Duitse keuken en wijn van Duitse bodem.

Totdat, hoe heerlijk ze het samen ook hadden, Ferdie weer met beide benen op de grond landde en vond dat hij bij Maria moest blijven. Hoewel ze nooit getrouwd waren, was Maria hem altijd zo trouw en toegewijd geweest. Hij kon haar gewoon niet verlaten. Ursula dacht er het hare van. Volgens haar was de liefde van Ferdie meer gericht op Maria's centen dan op Maria zelf en was hij zonder Maria niks meer dan een mooie jongen met een auto. Maar met pijn in het hart beëindigde Ferdie zijn hartstochtelijke affaire met Ellie.